

RECENZJE

M. Lo Giacco, *Pellegrini, Romei e Palmieri. Il pellegrinaggio fra diritto e religione*, Wydawnictwo Cacucci, Bari 2008, ss. 223.

Komisja Konferencji Episkopatu Włoch ds. duszpasterstwa czasu wolnego, turystyki i sportu w dokumencie *Pielgrzymowanie u progu trzeciego tysiąclecia (Venite, saliamo al monte del Signore)*, opublikowanym 29 czerwca 1998 roku (tekst polski: „Salvatoris Mater” 1(1999)4, s. 311-335), zwraca uwagę na współczesny wzrost zainteresowania pielgrzymowaniem. Autorzy piszą, że „co-raz częstszy powrót do pielgrzymowania w jego tradycyjnej formie oraz przeróżnych odmianach głęboko dociera do sumień współczesnych ludzi wierzących. Nie ma bowiem wątpliwości, że w pielgrzymowaniu, będącym uzewnętrznieniem sumienia poszukującego, pragnienia dokonania wewnętrznej odmiany oraz uzyskania pociechy i nadziei, znajdują swój wyraz potrzeby o dużym znaczeniu ludzkim i religijnym” (nr 1). Istotnie, pielgrzymowanie do sanktuariów stanowi w Kościele wielowiekową i sprawdzoną, sięgającą jego początków, praktykę pobożności. Przez wieki nie utraciło ono swych wartości, lecz zakorzeniło się coraz mocniej, przynosząc obfite duchowe owoce, co wyraźnie widać we współczesnym odradzaniu się państwa, będącym zjawiskiem budzącym nadzieję wobec licznych zjawisk religijnego zubożenia we współczesnym świecie.

W ostatnich latach obserwuje się coraz większe zainteresowanie ruchem pielgrzymkowym. Oblicza się, iż w skali światowej na pątnicze drogi wyrusza, w różnych formach około 240 milionów osób, w tym około 150 milionów chrześcijan.

Zainteresowanie i troska o pielgrzymowanie nie jest rzeczą nową w Kościele, w jego działalności pastoralnej. „Wystarczy wspomnieć o różnego rodzaju trosce w przeszłości, która konkretyzowała się w specjalnych formach katechez, mających objaśniać znaczenie teologiczno-duchowe pielgrzymowania, a także o związanych z nim specjalnych celebracjach liturgicznych. Ponadto, Kościół wspierał pielgrzymowanie także poprzez budowanie schronisk, klasztorów ze specjalnymi miejscami dla gości, domów pielgrzymy” (*Pielgrzymowanie u progu trzeciego tysiąclecia*, nr 3). Wszystko to miało służyć jak najlepszej opiece duchowej nad pątnikami.

Zarówno w przeszłości, jak i obecnie kompetentna władza kościelna dokonuje także rozmaitych unormowań prawnych odnoszących się do pielgrzymowania do sanktuariów i spełnianej tam opieki duszpasterskiej w celu ich podporządkowania dyscyplinie kanonicznej poprzez zabezpieczenie religijnego charakteru pielgrzymowania, chronienia przed nadużyciami, zapewnienie odpowiedniego poziomu duchowego, duszpasterskiego i organizacyjnego państwa, danie jasnych kryteriów, według których uznaje się pielgrzymki za kościelne i odróżnia je od wycieczek turystycznych.

W to zainteresowanie się pielgrzymowaniem na płaszczyźnie kanonicznej, prawnej i historycznej, wpisuje się – wydana w 2008 roku przez wydawnictwo Cacucci z Bari – monografia *Pellegrini, Romei e Palmieri. Il pellegrinaggio fra diritto e religione*. Autorką wspomnianej książki jest włoska kanonistka Maria Luisa Lo Giacco będąca pracownikiem naukowym wydziału prawa uniwersytetu w Bari. Jest ona także m.in. redaktorem książki *La famiglia e i suoi soggetti. Temi giuri-*

dici (Cacucci Editore Bari 2008) oraz autorem pozycji książkowej *Le competenze delle regioni in materia ecclesiastica* (Cacucci Editore Bari 2004).

Odnosnie do tytułu omawianej publikacji *Pellegrini, Romei e Palmieri. Il pellegrinaggio fra diritto e religione* (Pielgrzymi, Romei i Palmieri. Pielgrzymowanie w prawie i religii), trzeba wyjaśnić, że włoskie *romei* (francuskie: *romieu*) oznaczało pielgrzymów udających się do Rzymu, natomiast włoskie *palmieri* (francuskie: *palmier*) oznaczało pielgrzymów udających się do Jerozolimy, którzy nieśli palmy zrywane w Jerycho. Wymieniona książka jest ósmą pozycją z serii wydawniczej *Società – Diritti – Religioni* kierowanej przez profesora Gaetano Dammacco. Posiada ona formę broszury i wydana jest w miękkiej oprawie.

Struktura recenzowanej publikacji jest ściśle powiązana z jej istotnym celem, jakim jest ukazanie pielgrzymowania w prawie i religii, jak na to wskazuje jej podtytuł (*Il pellegrinaggio fra diritto e religione*). Wspomniana książka składa się ze wstępu oraz pięciu rozdziałów. W końcowej części zamieszczono indeks cytowanych autorów.

We wstępie autorka snuje rozważania na temat wzajemnej relacji naturalnej ludzkiej potrzeby ruchu (mobilności), który jest znakiem życia i postępu naprzód, a otwarciem człowieka na nieskończoność i Boga (religia). Wyrazem tej relacji jest odradzający się ruch pielgrzymkowy w zsekularyzowanych społeczeństwach Zachodu. Następnie włoska kanonistka przechodzi do ukazania przesłanek metodologicznych do studium pielgrzymowania z punktu widzenia prawnego, by w końcu ukazać zjawisko pielgrzymek w tradycjach religii monoteistycznych, takich jak religia Izraela, gdzie na święta Paschy do Jerozolimy, mimo rzymskiej okupacji, w I wieku przed Chrystusem przybywała ogromna liczba pielgrzymów – 125 tysięcy (dwa razy tyle ile wynosiła liczba mieszkańców miasta), czy religia islamu (pielgrzymki do Mekki).

Pierwszy rozdział jest poświęcony powstaniu zwyczaju i początkowym prawnym regulacjom pielgrzymowania. Omawia się tu powstanie i specyfikę pielgrzymek chrześcijańskich, pielgrzymki pokutne oraz „złoty wiek” pielgrzymowania (średniowiecze), gdzie pątnictwo stało się niemal powszechną praktyką.

Rozdział drugi traktuje o ewolucji prawnej i społeczno-ekonomicznych skutkach pielgrzymek. Najpierw ukazuje się *lex peregrinorum* (ochrona prawna pątników podczas całej drogi pielgrzymiej), którym cieszyli się zmierzający do sanktuariów, niezależnie od rozmaitych motywacji peregrynowania, potem autorka omawia pielgrzymki do Ziemi Świętej czy na Cypr odbywane morzem na statkach, dalej ukazuje pielgrzymowanie jako wypełnienie ślubów religijnych oraz zasady wypraw krzyżowych. Wreszcie, eksponuje odbywanie pielgrzymek jubileuszowych w celu uzyskania odpustu, by na końcu omówić sprawę opieki nad pielgrzymami i konfraternie zajmujące się tą opieką.

Meritum rozdziału trzeciego stanowi kwestia pielgrzymek jako kary nakładanej przez Inkwizycję na dopuszczających się przestępstw (od XIII wieku), następnie ukazuje się ustawy i zarządzenia cywilne oraz kościelne dotyczące pielgrzymów (od XV wieku), które przewidywały określone kary dla żebraków i włóczęgów podszywających się pod pielgrzymów. W końcowej części tego rozdziału omawiane są pielgrzymki w poświeceniowej Europie i ich prawne unormowania w dyscyplinie Kodeksu Pio-benedyktynskiego oraz w innych dokumentach kościelnych.

Treścią rozdziału czwartego jest dyscyplina pielgrzymki w prawie kościelnym posoborowym, gdzie omawia się najpierw unormowania tej kwestii w ustawodawstwie po 1917 roku, prawie posoborowym, Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i prawie pokodeksowym, w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich, jak również w posoborowym magisterium kościelnym, w którym uwydatnia się różnice między pielgrzymką a turystyką religijną.

W ostatnim (piątym) rozdziale autorka zajmuje się kwestią pielgrzymowania we współczesnym prawodawstwie świeckim, szczególnie włoskim. Podejmuje także zagadnienie wolności pielgrzymowania we współczesnym świecie, zwłaszcza w Europie.

Recenzowana książka, napisana przystępnym językiem, jest cenną pomocą dla kanonistów zainteresowanych prawną i historyczną stroną pielgrzymowania w Kościele katolickim. Jest tym bardziej wartościowa, że problematyka omówionej publikacji bywa niezwykle rzadko poruszana w literaturze kanonistycznej. Może ona przynieść wiele korzyści także innym zainteresowanym historią peregrynacji oraz tym, w jaki sposób do tego fenomenu odnosi się zarówno autorytet kościelny, jak i władza świecka.

Ks. Jerzy Adamczyk

Per Stobaeus, *Från biskop Brasks tid*, Artos & Norma bokförlag, Malmö 2010, ss. 585.

Dla historyków i socjologów szwedzkich, tematy dotyczące czasu, okoliczności, przyczyn, osób i skutków wprowadzenia wyznania protestanckiego, były, są i z pewnością będą zagadnieniami ciekawymi, rozbudzającymi pasję poszukiwawczą oraz wzbudzającymi wiele emocji. Postacią, o której napisano już bardzo wiele, będącą jednym z głównych bohaterów ówczesnej sceny życia publicznego, religijnego, politycznego i kulturalnego Szwecji, jest bp Hans Brask (1464-1538), jeden z ostatnich pasterzy Kościoła niepodzielonego, pozostającego w łączności z Watykanem. Zainteresował się nim młody historyk z uniwersytetu w Lund (Szwecja) Per Stobaeus, który obrał sobie za cel pracy naukowej analizę dotychczasowych wyników badań nad tą postacią. Efekty opublikował w 2008 roku jako rozprawę doktorską pt.: *Hans Brask – en senmedeltida biskop och hans tankevärld* (Hans Brask – późnośredniowieczny biskup i świat jego myśli, tłum. własne MCh). Z racji bardzo bogatego materiału poddanego badaniom, po opublikowaniu głównego dzieła, postanowił podzielić się z czytelnikami dalszymi informacjami w obszernym opracowaniu pt. *Från biskop Brasks tid* (Z czasów biskupa Braska, tłum. MCh). Dzieło składa się z dwunastu rozdziałów, z których drugi i trzeci są bardzo obszerne, pozostałe zaś stanowią ich cenne uzupełnienie.

Pierwszy rozdział zatytułowany: *Uppväxt, studier och tjänst i Linköpings domkapitel* (Młodość, studia i posługa w diecezji Linköping, tłum. MCh), jest prezentacją osoby H. Braska, w której Stobaeus zajmuje się źródłosłowem pochodzenia nazwiska, linią genealogiczną, prezentacją bliższych i dalszych krewnych oraz herbem rodowym i biskupim. Następnie, autor prezentuje czasy studenckie w Rostoku, Greifswald oraz w Rzymie. Ostatnia analiza w tej części dotyczy okresu pełnienia odpowiedzialnej funkcji proboszcza katedry w Linköping. Taki układ treści stanowi tło do dalszych rozważań.

Drugi rozdział nosi nazwę *Kyrkoledaren* (Kościelny przywódca, tłum. MCh). Rozpoczyna ją podtytuł *Sverige och Rom* (Szwecja i Rzym, tłum. MCh), przedstawiający relacje między Szwecją a Rzymem w kontekście późnośredniowiecznej kondycji Kościoła w Szwecji i jego powiązań z innymi regionami ówczesnej Europy. Następnie autor uzasadnia wagę korespondencji bpa H. Braska z byłym nuncjuszem Johannesem Magnusem zmuszonym do opuszczenia Szwecji, przebywającym wówczas w Rzymie, a także prezentuje ówczesną praktykę wyboru i zatwierdzenia biskupów przez papieża. Następny podtytuł *Biskup som domare* (Biskup jako sędzia, tłum. MCh), zajmuje się analizą tego, jak H. Brask uzasadniał istnienie granicy między obszarem władzy duchowej i świeckiej oraz jak wypełniał posługę biskupią w tym kontekście. Kolejnymi tematami odnoszonymi do pełnionej przez niego funkcji są sprawy decyzji komorniczych, konflikty między księżmi a zarządami parafii, reakcje na nadużycia w zakresie dziesięciny, spory o dobra kościelne. Następnie omówiona jest postawa H. Braska jako sędziego w sprawach małżeńskich: przedstawione są ówczesne prawa i zwyczaje, sposób świętowania i odprawiania ceremonii, egzekwowanie praw małżonków i kwestia dopełnienia małżeństwa, podzielność obowiązków małżeńskich, zakazane przez prawo formy małżeństwa, prawa i obowiązki kobiet w okresie narzeczeństwa, porównania form i zwyczajów zaręczyn, nieporozumienia w sprawach łoża i miejsca zamieszkania, doprowadzanie do zgody